

[B] **WOORDEN ALS KIPPENVLEUGELS. VERZAMELDE GEDICHTEN VAN JAN EIJKELBOOM**

Wat gebeurt er met je wanneer je op je drieënvijftigste als dichter debuteert, je eersteling enthousiast wordt onthaald vanwege de toon, de toegankelijkheid en de verwantschap met een andere late debutant, Ed Leeftang? Het antwoord laat zich raden: je blijft recensie na recensie gekoppeld aan die generatiegenoot die veel didactischer is en feller van aard dan jij, en je blijft voor velen de dichter van dat bejubelde debuut *Wat blijft komt nooit terug* (1979).

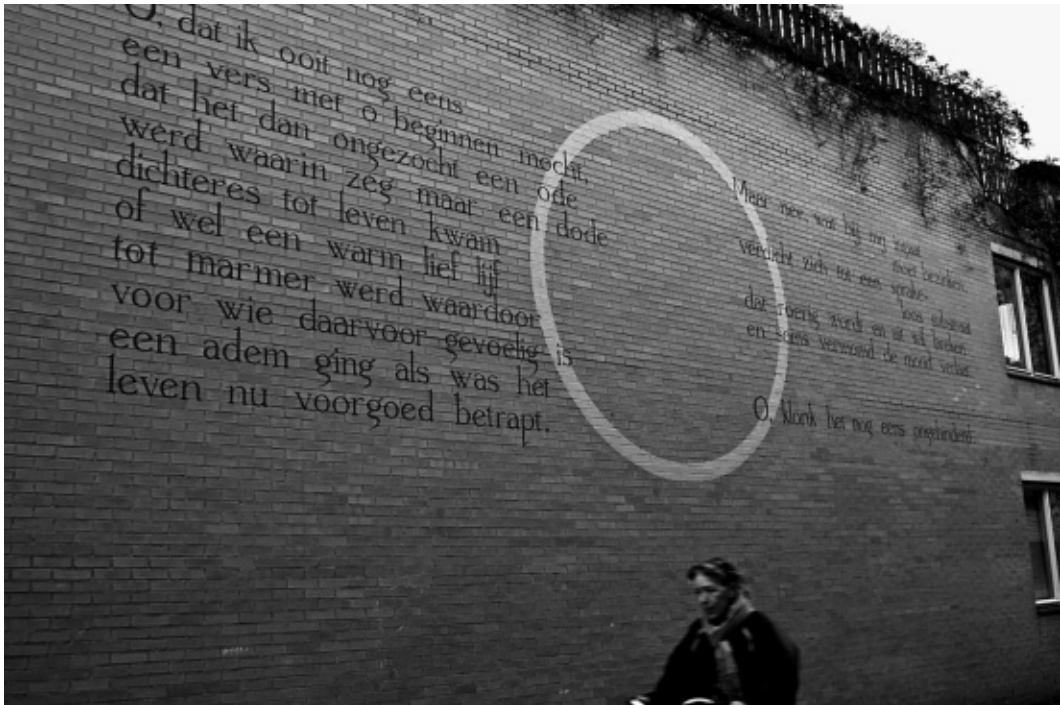
Het is Jan Eijkelboom (1926-2008) overkomen en hij heeft die situatie met de milde wijsheid en melancholie die hem eigen was, verdragen. Zijn poëzie veranderde niet wezenlijk, om de twee, drie jaar verscheen er tot aan zijn dood een bundel waarvan de onderwerpen sinds zijn debuut vastlagen: zijn strenggelovige calvinistische jeugd, de trauma's van zijn verblijf in Nederlands-Indië eind jaren veertig tijdens de politionele acties, zijn drankzucht en gehechtheid aan de door water en Hollandse luchten bepaalde steden waar hij lang woonde: Rotterdam en vooral Dordrecht. En daarnaast schreef hij met een intense directheid over de gewaarwordingen van een man die veel heeft meegemaakt, maar het bestaan nooit gelaten wilde ervaren, sterker nog: Eijkelboom was een dichter die zich door elk existentieel inzicht opnieuw liet verrassen en dat in taal zo goed en adequaat mogelijk probeerde te verwoorden. Het leven dus, en de liefde. Vrouwen, huwelijken, kinderen, en steeds weer blijkt uit zijn nu *Verzamelde gedichten*, hoe gesteld hij op ze was, en hoe afhankelijk ook.

Aan wat collega-Vrij *Nederland*-redacteur Rinus Ferdinandusse een “magistraal dichterschap” noemde, ging een onrustig bestaan vooraf, waarop ook de bezorger van de *Verzamelde gedichten*, Kees van 't Hof, gedetailleerd ingaat. “Het ruwe, rauwe leven trok me aan. Mijn diploma gymnasium alpha vond ik betrekkelijk overbodig.” In Duitsland kreeg hij een cursus terreinwagen rijden, in Schotland maakte hij te midden van het opleidende geboefte kennis met de zogenaamde *silent killing*. Met die vaardigheden als bagage werd hij uitgezonden naar Nederlands-Indië, waar hij met gruwelijkheden en mensonterende situaties werd geconfronteerd. Terug in Nederland werd hij jarenlang geplaagd door nachtmerries en angstdromen. De alcohol werd zijn trouwe kameraad om zijn ergste angsten wat te dempen: “Ik drink me elke dag weer dood/ en sta als Lazarus weer op/ met nog een grafvlucht om mij heen/ die als bij toverslag verdwijnt/ wanneer hij mij een kelk aanreikt/ vol koel en helder vocht (..)”, zoals hij in zijn debuut schrijft. In 2000, vrijwel tegelijk met zijn zevende dichtbundel *Het arsenaal*, publiceerde Eijkelboom over die Indische jaren de karig geschreven, memorabele verhalenbundel *Het krijgsbedrijf*, die als ondertitel *Vijf benaderingen* meekreeg. Die ondertitel is wel veelzeggend voor alles wat Eijkelboom heeft geschreven: hij was niet de dichter van grootspraak of van stellige metaforen, hij dichtte helder en persoonlijk en wist zijn persoonlijke belevenissen zo kien te verwoorden dat ze voor een groot lezerspubliek toegankelijk waren.

Concies schrijven leerde Eijkelboom in de jaren vijftig bij het roemruchte Amsterdamse studenten-weekblad *Propria Cures*. Hij maakte deel uit van de generatie die gezegend was met een polemisch talent: columnist Renate Rubinstein, socioloog Joop Goudsblom en essayist (en later ook) politicus Aad Nuis. In 1957 ging hij voor *Vrij Nederland* werken als eindredacteur. Ook schreef hij daar met verve over (beeldende) kunst. Hij maakte in die jaren de transformatie mee van *Vrij Nederland* als een “klein, suffig blad” naar het gezichtsbepalende weekblad van progressief Nederland, dat het later zou worden. Eigenlijk was Eijkelboom toen al vertrokken. “Wie niet vlucht raakt ingedut.” Wat volgde, waren banen en baantjes, verhuizingen en een allerminst kalm persoonlijk bestaan. Hij werkte voor tal van kranten, maar vond de meeste bevrediging in het vertalen van

Engelstalige poëzie, vooral nadat hij enorm geraakt was door lectuur van het werk van John Donne. “Pas op mijn vijftigste kreeg ik de behoefte om zelf poëzie te gaan maken.” Drie jaar later was zijn debuut er, hij werd een veelgelezen dichter, die ook regelmatig in Nederland en België optrad, hij werd in 2001 stadsdichter voor het leven (nog voordat dit fenomeen in de mode raakte) van zijn geliefde Merwede-stad Dordrecht en kreeg van de gemeente een eregeld, zodat hij zich niet in leven hoefde te houden met tijdrovend randwerk.

Wie de omvangrijke *Verzamelde gedichten* (meer dan zeshonderd pagina's inclusief noten en toelichting) leest en herleest, raakt niet verveeld. Eijkelbooms toon en timbre veranderen in de bijna drie decennia van zijn dichterschap nauwelijks. Hij kijkt en observeert met de scherpe blik van een biddende valk en reflecteert op een zachtmoedige manier op zijn gewaarwordingen. Zijn debuut *Wat blijft komt nooit terug* toont al direct een staalkaart van zijn onderwerpen en kunnen. Hij beschrijft zijn eigen onrust: “Mijlen leg ik soms af/ snachts in dit grote huis (..) terwijl ik integendeel vlucht/ voor wat zich zo geducht voordoet/ (..) het meest nog in mijn hoofd/ dat maar niet thuis wil raken.” Hij keert terug naar de jaren van zijn jeugd, die hij doorbracht in een streng gelovig milieu: “Ik heb dat rare geloof/ als een jasje uitgedaan.” In die jongelingsjaren kwam hij vaak in aanraking met zijn dominante en streng gelovige vader, die hij niettemin liefdevol beschrijft: “Maar toen toch de dood aanbrak/ was je opeens zo indrukwekkend/ als een Romein, uit steen gehakt.” Eijkelboom is ook al in zijn debuut de dichter van de majestueuze wolkenluchten boven het Zuid-Hollandse rivierenlandschap die hij in woorden tekent als een schilder: “Je moet haast maken/ met beelden verzinnen/ voor die hollende of/ zich statig verplaatsende/ wolkenzee.” (uit: *Nagelaten gedichten*). En er is de liefde, die bundel na bundel beleden wordt: “De begerige vinger weet dat hij/ eerst moet volstaan met langzaam/ over de ronding te gaan die, zeer/ ten dele in zijde vervat, hem/ straks wordt geschonken.” (*Het lied van de krekkel*, 1996). *Wat blijft komt nooit terug* wordt afgesloten door een vertaling van zes gedichten van Emily Dickinson. In bijna al zijn bundels heeft Eijkelboom vertalingen opgenomen. Het meest verwant met zijn eigen poëzie lijkt me die van Philip Larkin, aan wiens werk hij ook de

Een muurgedicht van Jan Eijkelboom in Leiden.

titel van zijn in 1991 verschenen bundel *Kippevleugels* ontleende: “Woorden gewoon als kippevleugels/ kennen geen leugens, / stellen de zaken niet mooier voor, - / zijn te verlegen.”

Heel mooi is ook Eijkelbooms vertaling van twee gedichten van de grote Ierse dichters William Butler Yeats en Seamus Heaney, die hij onder de titel *Ben Bulben* opnam in *Het lied van de krekel*. Bulben was de plaats die Yeats zelf aangaf in een gedicht als ideaal begraafoord.

Het ouder worden en de nabijheid van de dood worden in de loop van Eijkelbooms dichterschap vaker op een lucide manier beschreven. Per bundel legt hij – hoe trouw hij ook blijft aan de al eerder genoemde onderwerpen – verschillende accenten. *De gouden man* (1982) is nogal meditatief van toon. Klein geluk wordt in kalme bewoordingen weergegeven. In *De wimpers van de dageraad* (1987) staan relationele mankementen en kindergeluk centraal en komt de oorlog opnieuw pregnant ter sprake. In zijn

latere poëzie alludeert hij veelvuldig op geliefde dichters als Slauerhoff, Nijhoff, Rilke en Villon, met name in de bundel *Hora incerta* (1993). Voor *Heden voelen mijn voeten zich goed* (2002) – een typische, niet te evenaren Eijkelboom-titel – werd hij bekroond met de Jan Campertprijs. Terecht, al had evengoed een andere bundel onderscheiden kunnen worden, want wie de *Verzamelde gedichten* goed leest, ziet maar weinig dieptepunten of uitschieters. Dat constante is soms ook bezwaarlijk: de gedichten worden dan te gemakzuchtig qua vondsten en te praterig van toon.

Als ik behalve Eijkelbooms debuteert een hoogtepunt moet aanwijzen, dan is dat Eijkelbooms laatste, mij tot nu toe onbekende bundel *Een olifant met geheugenverlies*, die vreemd genoeg niet bij De Arbeiderspers maar bij Wagner & Van Santen in Dordrecht verscheen. Over het hoe en waarom meldt bezorger Kees van 't Hof, die verder waardering verdient voor zijn zeer nauwgezette werk,

helaas niets. Het zijn stuk voor stuk prachtige, indrukwekkende gedichten, die tegen de dood aan zijn geschreven. Ze getuigen van een grote wijsheid en weemoed: “Het licht legt zich er maar bij neer-/ tegen dit grauw is toch geen kruid gewassen.” En “Laat het zo zijn,/ ik kom uit duisternis vandaan,/ het schaarse valt mij licht.” Twee strofen uit het sublieme gedicht ‘November’, tekenend voor Eijkelbooms meesterschap tot het einde toe.

“De taal heeft het bij hem goed gehad”, schreef Kees Fens in zijn necrologie eind februari 2008 in *de Volkskrant*. En dat zijn ware woorden.

DAAN CARTENS

JAN EIJKELBOOM, *Verzamelde gedichten*, bezorgd en van een biografische schets voorzien door Kees van 't Hof, De Arbeiderspers Amsterdam, 2012, 612 p.
